

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Руслан Еннан,

*доцент кафедри права інтелектуальної власності
Національного університету «Одеська юридична акаде-
мія», доцент Інституту інтелектуальної власності
НУ «ОЮА» (м. Київ), кандидат юридичних наук, доцент*

У статті досліджуються особливості, ознаки, види та сутність інтелектуальної, творчої діяльності. Охарактеризовано співвідношення та здійснено розмежування понять інтелектуальної та творчої діяльності, розглянуто філософські засади поняття творчості. Проаналізовано поняття, ознаки, правову природу, сутність і значення прав на результати інтелектуальної діяльності. Розглянуто питання правового режиму виключних прав, специфіки інтелектуальних продуктів. Розкрито теорії та концепції розуміння сутності та природи прав на результати інтелектуальної діяльності. Визначено відмінності між правом власності (речовим правом) і правами на результати інтелектуальної діяльності. Надано характеристику праву інтелектуальної власності як новій самостійній комплексній галузі права, виокремлено предмет і методи правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Розкрито правовий статус суб'єктів права інтелектуальної власності, правовий режим об'єктів права інтелектуальної власності. Досліджено поняття змісту права інтелектуальної власності. Приділено увагу аналізу функцій та принципів права інтелектуальної власності. Також досліджується специфіка інтелектуально-правових відносин (правовідносин інтелектуальної власності). Здійснено аналіз джерел права інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна діяльність, творча діяльність, право інтелектуальної власності, виключні права

Поряд з економічною, матеріальною діяльністю в будь-якому культурному суспільстві розвивається діяльність духовна, що має на меті створення нематеріальних, духовних благ. Більшість продуктів цієї духовної, творчої діяльності отримують суспільне визнання, а згодом стають об'єктивними, суспільними благами та навіть набувають певну економічну, матеріальну цінність.

У сучасному світі інтелектуальна, творча діяльність набуває дедалі більшого значення в найрізноманітніших сферах людської діяльності. Від того, наскільки значним є інтелектуальний

потенціал суспільства та рівень його культурного розвитку, залежить успіх розв'язання посталих перед ним соціальних та економічних проблем. Інтелектуальна діяльність є однією з форм життєдіяльності людини, сутнісною основою процесу створення інтелектуального продукту та відтворення інтелектуального капіталу.

Інтелектуальна діяльність — це розумова (творча, духовна) праця людини в галузі науки, техніки, літератури, мистецтва, художнього конструювання тощо. Творча праця спрямована на створення та впровадження інновацій. Водночас її результатом є не

лише новий інтелектуальний продукт, а й інтелектуальний розвиток особистості. Інтелектуальна діяльність втілюється та проявляється у певних результатах — інтелектуальних продуктах. При цьому не будь-яка інтелектуальна діяльність є творчою працею, водночас будь-який творчий результат — продукт інтелектуальної діяльності.

Творча діяльність — це діяльність, у результаті якої народжується щось якісно нове, що вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. Творчість властива лише людині, що є єдиним суб'єктом творчої діяльності. Отже, творча діяльність — це поняття більш широке, ніж інтелектуальна діяльність.

Результати інтелектуальної діяльності, стосовно яких здійснюється правова охорона (які мають властивості охороноздатності), є об'єктами права інтелектуальної власності. До *видів* інтелектуальної діяльності відносять: літературно-художню та мистецьку діяльність; науково-технічну діяльність, а також засоби індивідуалізації (позначення). Специфіка відносин у сфері інтелектуальної власності полягає в тому, що вони стосуються інтелектуальної діяльності. Об'єктом цих відносин є результат творчої діяльності. Однак не кожний результат творчої діяльності може бути об'єктом зазначених правовідносин, а лише визначений законом. Власне процеси розумової діяльності лежать за межами правового регулювання. Своєю чергою, результати цієї діяльності, що містять елементи творчості, є об'єктами правового регулювання [2, 417].

Творчість — це процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні та духовні цінності. *Види* творчості визначаються характером творчої діяльності (творчість винахідника, організатора, наукова, художня творчість). Творчий характер може бути притаманний будь-якій діяльно-

сті та може проявлятися як у духовному, так і в матеріальному виробництві. Творцями часто називають, і робітників, які створюють нову техніку, засновану на винаході. Однак у спеціальному значенні творча діяльність є не матеріально-виробничою, а духовною. *Творчою* є розумова (інтелектуальна) діяльність, яка завершується створенням нового, творчо самостійного результату в сфері науки, техніки, літератури, мистецтва.

Особистість є самостійною творчою силою, здатною досягти та перетворити навколишню дійсність. У здатності до творчості — зміст буття індивіда як культурно-історичної особистості, позаяк *творчість* — істинно людська ознака, що вирвала людину з глибин органічного світу та піднесла над усією природою. Творчість постає як специфічна форма діяння людини, у якій вона не тільки досягає навколишній світ, навчається його організовувати, розуміти та певним чином взаємодіяти з ним, а й досягає власну здатність до таких взаємодій, межі й міру своєї самостійності та індивідуальної сили. Особистість переживає своєрідний злет духу, творення нової сили, вибудовує змістовний простір свого буття. В цьому вона утверджується як вільна індивідуальність. Людина, що прагне бути особистістю, має творити та вкладати у свою працю творчу складову. Особистість здатна до творчості в усіх вікових періодах свого життя й у всіх сферах людської діяльності. Кожен індивід має творчий потенціал.

Отже, людина від природа — *творець*, бо створює те, що в навколишньому середовищі та соціумі досі не існувало. Здатність творити максимально проявляється в новаторському вирішенні найскладніших проблем людського буття, мінімально — у готовності оригінально, по-новому розв'язувати вже відомі завдання. Це стосується також професійної діяльності, в якій особистість досягає такого рівня про-

яву своєї сутності, коли її індивідуальні прояви набувають культурно-історичного змісту, а кожний продукт цього діяння виходить за межі встановленого раніше, позначає нові грані, нові потенційно можливі площини професійного діяння (не тільки для особистості, а й для її наслідувачів) [3, 127].

Специфіка *інтелектуальної діяльності* зумовила й особливості її правового регулювання. Продукти інтелектуальної діяльності є різновидом продуктів людської праці, вони мають певну економічну цінність і можуть належати конкретним особам. Проте *інтелектуальні діяльність* — досить складне явище та в силу об'єктивних причин не може бути врегульоване правом так само, як наприклад, дії з виготовлення певних матеріальних предметів, надання послуг.

Результати *інтелектуальної, творчої діяльності* (інтелектуальні продукти) створюються завдяки творчій праці людини. Це стосується творів науки, літератури, мистецтва, а також компонентів науково-технічного прогресу, інновацій. Творча обдарованість людини, її креативність є великою цінністю не лише для неї, а й для суспільства. Завдяки творчому підходу виявляються нові властивості відомих об'єктів, з'являються нові технології, формується їхній ринок.

Результат інтелектуальної діяльності (об'єкт права інтелектуальної власності) — це основний критерій, за допомогою якого можна виокремити правовідносини інтелектуальної власності (інтелектуально-правові відносини) серед інших правовідносин; особливості об'єктів визначають характерні ознаки суб'єктів, а також зміст прав на результати інтелектуальної діяльності. Щодо прав на результати інтелектуальної діяльності наразі часто застосовуються термінологія, що має досить умовний і юридично неточний характер. Нематеріальним об'єктам, на відміну від матеріальних, притаманні інші властивості

та характеристики, яким відповідає інший правовий зміст [1, 73].

Інтелектуальний продукт як результат розумової діяльності належить до науки, мистецтва, техніки тощо. Науково-технічні результати можна визначити як знання про об'єкти природи (зокрема й людину), а мистецтво — результат вивчення, пізнання художником, письменником, музикантом внутрішнього світу людини, його індивідуального сприйняття об'єктів навколишнього світу, інших людей, почуттів та емоцій [7, 38]. Отже, інтелектуальні результати в обох сферах розумової діяльності — науці (техніці) та мистецтві — є результатом пізнання. У будь-якому разі продуктом розумової діяльності людини є знання: у науці як об'єктивна категорія у вигляді знань про природу, в мистецтві — як суб'єктивне відображення світу, його сприйняття.

Отже, найбільш загальним визначенням інтелектуального продукту потрібно вважати знання, що передається у формі інформації. Інформація про новий інтелектуальний результат, тобто повідомлення про нього, може бути передано різними природними (натуральними) і штучними (зокрема й машинними) мовами та в різних формах. Різними природними мовами подаються ті інтелектуальні результати, що виражаються словами природної мови (текстами), — науково-технічні результати, літературні тексти [10, 73]. Однак у багатьох видах мистецтва (живопис, музика, балет тощо) результат подається у вигляді певного образу, що сприймається незалежно від етнічного походження людини, тобто мова зорових та слухових образів є досить універсальною, хоча й не є єдиною для різних культур і цивілізацій.

Інформація може бути надана на різних носіях, що залежить від мети використання (накопичення, зберігання, передання). Так, картина художника може існувати у вигляді полот-

на-оригінала, фотографії, паперової копії, цифрового запису на диску тощо. Необхідно зазначити, що сьогодні будь-який інтелектуальний результат незалежно від того, на яких мовах, носіях ы в якій формі він представлений, не втрачає своєї приналежності, свого автора (творця) чи правоволодільця (у випадку передачі майнових прав) [14, 82]. Інформацію, представлену будь-якою мовою, на будь-якому носії, в будь-якій формі, й таку, що містить у собі те нове знання, що становить результат інтелектуальної праці, потрібно визнавати узагальненою формою інтелектуальних досягнень.

Безумовно, кожний новий *результат інтелектуальної праці*, кожне нове знання певною мірою придатне для споживання, використання іншими особами в своїх інтересах — для освіти, виробничої, комерційної діяльності, задоволення культурних потреб, відпочинку тощо. Звідси випливає, що результати *розумової праці (інтелектуальні продукти)*, що мають певну споживчу вартість у силу здатності задовольняти потреби інших людей, мають ознаки цієї категорії об'єктів інноваційної економіки. Проте не всі види наукового знання є товаром. Товаром може бути лише оболонка, форма подання цього знання [19, 24].

Те, що створено в сфері мистецтва, на практиці ап'рорі вважається продуктом зі споживчою вартістю, тобто товаром. Це стосується творів живопису, музики, літератури. Своєрідність результатів розумової праці в сфері мистецтва полягає в тому, що, не володіючи об'єктивними критеріями своєї цінності (значущості), вони нерідко проходять досить складний та непередбачуваний шлях на споживчому ринку. Їхня оцінка залежить від багатьох складних факторів: від рівня емоційного та художнього впливу, слави їхніх творців, моди тощо. Пізнавальна та художня цінність багатьох

зних визнається лише через роки. Здається, що ця якість взагалі притаманна творам мистецтва — збільшення цінності з часом. І навпаки, споживча вартість інтелектуальних науково-технічних результатів з часом знижується досить передбачуваним чином. Отож через деякий час (строк дії патенту) вони перетворюються на загальне знання, що не є товаром [17, 231].

Особливістю результатів інтелектуальної діяльності як об'єктів права інтелектуальної власності є те, що виникнувши й оформившись як продукти розумової діяльності людини, вони не можуть отримати правової охорони доти, доки не будуть об'єктивовані, тобто виражені зовні своїм творцем. На відміну від предметів матеріального світу (речей), доступ до яких і користування якими може бути обмежено їхніми володільцями, що фактично володіють речами, до об'єктивованих результатів інтелектуальної діяльності доступ інших осіб може бути здійснений саме внаслідок відсутності (неможливості) фактичного володіння ними.

При цьому цінність результату інтелектуальної діяльності може бути взагалі не пов'язана з матеріальним носієм, у якому він втілений (виражений). Наприклад, картину художника можна покласти в шафу й обмежити таким чином доступ до цього результату творчості іншим особам. Якщо ж ідеться про ноу-хау (секрет виробництва), то, розкривши його стороннім особам, уже не можна виключити можливість його подальшого використання [18, 52].

Таким чином, ставши одного разу відомим публіці, результат інтелектуальної діяльності може бути використаний потенційно де завгодно та ким завгодно. Тож правова охорона результатів інтелектуальної діяльності заснована на визнанні юридичної монополії за творцем (автором) такого результату. Крім цього, результати інтелектуальної діяльності, на відміну від речей не зазнають старіння під час викори-

стання, тобто не зазнають фізичної амортизації, а можуть застарівати лише морально [21, 73]. Завдяки їхній індивідуальності неможлива й стандартна (порівнянна) вартісна оцінка таких результатів, порівнювана з аналогічними об'єктами (як у випадку оцінки вартості речей або робіт).

Необхідно підкреслити те, що результати інтелектуальної діяльності це нематеріальні об'єкти (ідеї, рішення, образи, символи), що існують у свідомості їхніх творців. У цьому сенсі вони невід'ємні від своїх творців. Надання ним об'єктивної (матеріальної) форми у вигляді рукопису, креслень, картин тощо не змінює їхньої нематеріальної природи, позаяк навіть при відчуженні (переданні) матеріальних носіїв результати інтелектуальної діяльності лишаються у свідомості авторів, які їх створили, та можуть бути знову ними відтворені. Тож володіння матеріальним носієм результату інтелектуальної діяльності не гарантує його монопольного використання, бо автор має можливість відтворити свій результат на іншому матеріальному носіїві [16, 102]. Цим творчий результат (ідея) принципово відрізняється від речі — у випадку сповіщення про нього іншим особам він стає відомим і доступним для використання, водночас лишаючись у свого творця.

Право не може безпосередньо регулювати інтелектуальну, творчу діяльність. Цей процес лишається поза межами дії правових норм. Коли процес творчості завершується, незалежно від того, якої об'єктивної форми набуває його результат, вступають у дію норми права, що забезпечують його суспільне визнання та встановлюють правовий режим відповідного об'єкта й охорону прав і законних інтересів його творця. Отже, результати інтелектуальної, творчої діяльності можуть ставати об'єктами правовідносин лише тоді, коли вони втілюються в яку-небудь об'єктивну форму, що за-

безпечує їх сприйняття іншими людьми [13, 94]. Іншими словами, право інтелектуальної власності може виникнути лише з моменту, коли творчий задум отримав зовнішнє вираження в якійсь об'єктивній формі.

Право інтелектуальної власності в об'єктивному значенні — це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері створення, використання й охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності. *Право інтелектуальної власності у суб'єктивному значенні* — це право суб'єкта на використання та розпоряджання належним йому відповідно до закону результатом інтелектуальної, творчої діяльності.

У широкому значенні під поняттям «інтелектуальна власність» необхідно розуміти права на результати інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній і художній сферах. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. у ст. 418 під інтелектуальною власністю розуміє право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності чи інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України та іншими законами України.

Уже не одне десятиліття багато дослідників наголошують на тому, що у змісті права інтелектуальної власності (виключних, інтелектуальних прав) та права власності (речового права) існують істотні, принципові відмінності, що позначається на принципово різних способах їх реалізації та захисту. Крім цього, неодноразово вченими-правниками наголошувалося, що будь-які спроби штучно пристосувати механізми речових прав (права власності) до обслуговування сфери інтелектуальної, творчої діяльності, виявилися безуспішними та безперспективними.

При цьому збереження та застосування в законодавстві країн світу терміну «інтелектуальна власність» є своєрідною даниною історичній тра-

диції його існування, а також певним компромісом щодо підтвердження політико-конституційного лозунгу про значущість інтелектуальної власності. При цьому необхідно підкреслити, що категорія «*інтелектуальна власність*» характеризує лише *об'єкти правовідносин*, а не права їхніх суб'єктів. У цьому контексті «власність» не є суб'єктивним правом, навпаки, вона стосується об'єктів особливих суб'єктивних прав [6, 18].

З часом, у процесі подальшого історичного розвитку, науково-технічного прогресу виникла об'єктивна потреба обґрунтувати вчення про виключні права у сфері інтелектуальної діяльності. Пізніше з розвитком людської думки та суспільних відносин активніше почали заявляти про себе прибічники теорії виключних прав.

Необхідно зазначити, що поступово концепція виключних прав на результати інтелектуальної діяльності все більше визнається зарубіжними законодавствами. При цьому більшість учених-правників заперечують (відкидають) пропріетарний підхід щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності та, спираючись на теорію і практику, свідчать про самостійне існування категорії виключних (інтелектуальних) прав, які є абсолютними, строковими, мають нематеріальну природу, особливості виникнення, змісту, припинення та способів захисту.

Відповідно до ст. 419 ЦК України *право інтелектуальної власності* та *право власності на річ* не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Своєю чергою, перехід права на річ не означає переходу права власності на річ. Тож право інтелектуальної власності — це одна категорія, а право власності на матеріальний об'єкт (виріб), у якому втілений твір, винахід, корисна модель тощо — це зовсім інша категорія. Відповідно, суб'єкти *права інте-*

лектуальної власності — це одна категорія, а *власники речей* — це інша категорія суб'єктів права [20, 19].

Отже, правовий режим власності, який традиційно пов'язаний з тілесними об'єктами та охоплює правомочність володіння, користування та розпорядження цими об'єктами, не можна застосовувати до нематеріальних результатів інтелектуальної (розумової) діяльності. Право інтелектуальної власності є правом *особливого роду*, воно відрізняється від класичного права власності.

Результати інтелектуальної діяльності мають ідеальну природу. Як і будь-які нематеріальні об'єкти, вони не зазнають зношення чи амортизації, а можуть застарівати лише морально. Право інтелектуальної власності належить до нематеріальних цінностей. Виключні (інтелектуальні) права на результати інтелектуальної діяльності насамперед спрямовані на відсторонення всіх третіх осіб від їх використання. Саме від цієї спрямованості і походить термін «*виключні (інтелектуальні) права*». Виключне право на об'єкт інтелектуальної власності є строковим і в передбачених законом випадках може зазнавати обмеження.

Виключне право на результат інтелектуальної діяльності обмежене у просторі, а право на творчий результат нерозривно пов'язане з особою творця. Отже, права на результати інтелектуальної діяльності мають територіальний характер. Це означає, що виключні (інтелектуальні) права, набуті на території однієї держави, не отримують автоматичного визнання на території іншої [5, 38].

Право на результати інтелектуальної діяльності — це поєднання майнових і особистих немайнових прав. Ці групи прав у такому разі не є незалежними одна від одної. Навіть при відчуженні матеріального носія об'єкта права інтелектуальної власності автор не втрачає з ним зв'язок, останній продовжує існувати у формі

немайнового права автора. Тобто, результат інтелектуальної діяльності ніколи повністю не виходить зі сфери впливу його творця. Отже, не можна штучно виокремити особисті немайнові права з категорії прав на результати інтелектуальної діяльності, тому що у своєму тісному зв'язку ці обидві групи прав виражають монополізм на продукти інтелектуальної праці.

Об'єкти права інтелектуальної власності цінні — своєрідний ідеальний ресурс, певні досягнення людського інтелекту, що утримується на певних носіях. Тож, об'єкти права інтелектуальної власності також можуть мати тілесний вигляд, але цінність цих об'єктів становить не тілесна оболонка, а її насиченість інтелектуальним змістом [8, 14].

Існують дві основні системи визнання прав на результати інтелектуальної діяльності, які враховують різний характер охоронюваних ними об'єктів. Так, на результати *літературно-художньої та мистецької творчості*, які об'єктивно неможливо повторити (шляхом створення аналогічного твору), виключні права визнаються в результаті факту їх створення (*фактологічна система охорони*). Результати *науково-технічної творчості*, навпаки, принципово повторювані. Розвиток техніки підтверджує можливість того, що певна ідея чи рішення технічного характеру можуть одночасно виникнути у свідомості декількох осіб. Виключне право на них може бути визнано лише за одним з творців, пріоритет (першість) якого повинно бути зареєстровано та засвідчено органами державної влади (патентним відомством) шляхом видачі спеціального охоронного документа — патенту (свідоцтва) (*реєстраційна система охорони*).

З розвитком товарообігу та промислового виробництва виникає необхідність правової охорони різноманітних засобів індивідуалізації (торговельних марок, географічних зазна-

чень, комерційних (фірмових) найменувань, доменних імен). Ці позначення є нематеріальними об'єктами, на які необхідно встановити юридичну монополію відповідного праволодільця (виробника, торговця). Очевидною є певна спільність результатів творчості та засобів індивідуалізації (позначень), що вимагає об'єднання їхнього правового режиму в рамках права інтелектуальної власності. Правова охорона надається лише тим результатам інтелектуальної діяльності, які прямо вказані в законі як охоронспроможні [9, 12].

Загальний перелік *об'єктів права інтелектуальної власності* міститься в Конвенції про заснування ВОІВ 1967 р. (ст. 2), у Цивільному кодексі України (ст. 420). При цьому цей перелік не є вичерпним, тобто є відкритим і може доповнюватися. Так, до об'єктів права інтелектуальної власності належать: літературні, художні та наукові твори; комп'ютерні програми; бази даних; виконання, фонограми, відеограми, програми організацій мовлення; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; торговельні марки (товарні знаки), фірмові (комерційні) найменування, географічні зазначення; наукові відкриття; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; топографії (компонування) інтегральних мікросхем; комерційна таємниця.

Суб'єкт права інтелектуальної власності — це творець об'єкта права інтелектуальної власності й інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності. *За підставами набуття* прав інтелектуальної власності суб'єктів права інтелектуальної власності можна поділити на дві групи — *первинні та вторинні (похідні)*. До першої групи належать суб'єкти, що набули права інтелектуальної власності в результаті створення результату інтелектуальної діяльності. До цієї групи потрібно віднести автора (творця), творчими зусиллями якого

створено певний інтелектуальний продукт. До другої групи суб'єктів належать особи, які самі нічого не створюють, але на підставі договору або закону набувають у встановленому порядку майнових прав інтелектуальної власності. До другої групи суб'єктів варто віднести також і тих суб'єктів, які надають суб'єкту права інтелектуальної власності допомогу в набутті прав і приймають відповідні рішення щодо заявлених на реєстрацію об'єктів, визнаючи їх об'єктами права інтелектуальної власності (наприклад, патентні повірені, Державна служба інтелектуальної власності).

Водночас *основним суб'єктом* цих правовідносин є творець результату інтелектуальної праці (фізична особа), що має право не лише набувати право авторства, але й виключне право на використання цього результату. Теорія природного права була заснована на тому, що право творця духовного блага є невід'ємним, невідчужуваним, природним правом людини та громадянина, результатом її духовної творчості [11, 31].

Зміст права інтелектуальної власності становлять особисті *немайнові та майнові права інтелектуальної власності*. У результаті створення результатів інтелектуальної діяльності суб'єкт права інтелектуальної власності набуває низки суб'єктивних прав як особистого немайнового, так і майнового характеру. *Особисті немайнові права виникають* із приводу нематеріальних благ, є невід'ємними від особи, не мають економічного змісту, можуть належати лише безпосередньо творцеві інтелектуального продукту, є невідчужуваними та діють безстроково. Особисті немайнові права можуть належати тільки творцям (авторам) об'єктів права інтелектуальної власності. До особистих немайнових прав належать, зокрема, такі: право авторства; право на авторське ім'я; право на цілісність (недоторканість) результату інтелектуальної діяльності

та ін. *Майнові права* — це суб'єктивні права, пов'язані з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, а також із матеріальними вимогами, що виникають між учасниками правовідносин з приводу використання об'єктів права інтелектуальної власності. Майнові права мають економічний зміст, можуть відчужуватися (передаватися іншим особам), обмежені певним строком дії. До майнових прав належать, зокрема, такі: право на використання; право дозволяти та забороняти використання об'єкта права інтелектуальної власності; право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності та ін.

Наявність спорів у юридичній науці створила передумови для зародження, так званих, комплексних галузей права. Поряд з основними профільними (традиційними) галузями права, процесуальними галузями права та спеціальними галузями права, також існують *комплексні галузі права*, метою створення яких є необхідність спеціального правового регулювання певних суспільних відносин, які виникають у конкретній сфері діяльності.

З огляду на те, що правовідносини у сфері інтелектуальної власності регулюються не лише нормами приватного, а й публічного права, а також наявність порівняно самостійної сукупності норм та інститутів права інтелектуальної власності, що регулюють сферу однорідних суспільних відносин за допомогою специфічних методів правового регулювання, нині відбувається становлення в системі національного права нової самостійної комплексної галузі права — *права інтелектуальної власності*, — комплексний характер якої зумовлений, зокрема, застосуванням таких *методів правового регулювання відносин*, як — диспозитивний, імперативний, метод заохочення, метод автономії та рівності сторін. Отож, юридичний інструментарій, який застосовується при регулю-

ванні суспільних відносин у сфері інтелектуальної, творчої діяльності, не обмежується методами правового регулювання, притаманним приватному праву [15, 189].

Особливістю методів права інтелектуальної власності є також надання державою певним особам тимчасової монополії на використання нематеріальних благ, що проявляється у встановленні державою для всіх третіх осіб заборони використання цих нематеріальних благ без згоди особи, що має таку монополію (автор, правоволоділець). Неоднорідний склад предмета права інтелектуальної власності зумовлює поєднання імперативних і диспозитивних засад його методу. Праву інтелектуальної власності притаманна подвійна природа методу, зумовлена приватно-публічним характером цієї комплексної галузі права. Отже, *метод права інтелектуальної власності* полягає в поєднанні різних методів, зокрема тимчасової монополії, договірної методу, диспозитивного, імперативного.

Отже, *право інтелектуальної власності* — це самостійна комплексна галузь права, що перебуває на стадії свого формування, становить сукупність норм права, які регулюють суспільні відносини, пов'язані зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності, а також набуттям, здійсненням і захистом права на ці об'єкти. Предметом права інтелектуальної власності є особисті немайнові та майнові відносини, що виникають між суб'єктами права щодо використання та розпоряджання результатами інтелектуальної, творчої діяльності.

Крім цього, ця нова комплексна галузь права представлена доволі самостійними інститутами, кожен з яких має свої особливості, зумовлені специфікою об'єктів права інтелектуальної власності. У системі права інтелектуальної власності можна виділити такі основні **інститути**: це літературно-художня та мистецька творчість і науко-

во-технічна творчість. Перший інститут отримав найменування — авторське право і суміжні права, а другий — право промислової власності. Перший інститут містить дві частини, що водночас поєднанні між собою: авторське право, а також права, що є суміжними з авторськими, хоча й мають свою певну специфіку, що дозволяє їх виділити в окрему групу. Право промислової власності, своєю чергою, структурно складається з таких частин: патентне право; засоби індивідуалізації (позначення); інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності.

В основу виключного права покладена *«заборонна» (негативна) функція*, що дозволяє авторові, патентоволоділю виключити всіх третіх осіб від несанкціонованого використання запатентованого ним винаходу, або ж опублікованого об'єкту авторського права. Крім цього, можна виокремити також дозвільну (позитивну) функцію виключного права, особливо в межах взаємодії патентного та конкурентного права. Окрім таких функцій, як «заборона» та «дозвіл», необхідно називати, зокрема, такі функції виключних прав, як визнання авторства на створені результати інтелектуальної праці; встановлення режиму їх використання; наділення їхніх авторів та інших осіб виключними правами; захист цих прав; стимулювання творців (авторів) до створення нових результатів інтелектуальної діяльності; забезпечення необхідності доступу суспільства до використання результатів інтелектуальної діяльності. Право інтелектуальної власності як елемент системи права має свої правові засоби та способи регулювання, об'єднані в єдиний механізм правового регулювання. Так, при встановленні пріоритету, визначенні ознак об'єкта, кола прав, виокремлюють регулятивні й охоронювані функції права інтелектуальної власності.

Принципи права — це керівні положення права, його основні засади, від-

правні ідеї, визначальні положення, що виражають об'єктивні закономірності, тенденції та потреби суспільства, визначають (характеризують) сутність всієї системи, галузі чи інституту права. Принципи права — це фундаментальні ідеї, згідно з якими здійснюється регулювання відносин, що становлять предмет певної галузі.

Серед основних *принципів права інтелектуальної власності можна виділити такі*: 1) принцип закріплення (зміцнення) виключних прав — шляхом видачі певного охоронного документу (патенту, свідоцтва) законодавець здійснює юридичну прив'язку об'єкта до суб'єкта права інтелектуальної власності шляхом публічності та відкритості (йдеться про необхідність реєстрації об'єктів інтелектуальної власності, засвідчення прав на нематеріальні об'єкти); 2) принцип пріоритету прав автора, творця нематеріального, духовного блага, оскільки саме автор насамперед і головним чином має вирішувати юридичну долю створеного ним об'єкта (абсолютність прав автора, абсолютність виключного права); 3) принцип свободи творчості (особливої ваги набувають особисті немайнові права творця); 4) принцип автономії волі — автор може за власним бажанням зробити створений ним об'єкт інтелектуальної праці надбанням суспільства, а може залишити його необнародуваним і не ставати при цьому взагалі суб'єктом правовідносин; 5) принцип свободи договору у авторсько-правових відносинах, патентно-правових відносинах; 6) принцип свободи комунікації творчих працівників; 7) принцип забезпечення відновлення порушених прав і судового захисту прав творців результатів інтелектуальної діяльності; 8) принцип балансу публічних інтересів суспільства й індивідуальних (приватних) інтересів правовольдільця; 9) принцип невідчужуваності особистих немайнових прав; 10) принцип дуалізму права інтелек-

туальної власності; 11) принцип територіального та національного режиму правової охорони; 12) принцип надання правової охорони лише тим об'єктам, які відповідають критеріям охороноздатності; 13) принцип абсолютного характеру прав на результати інтелектуальної діяльності; 14) принцип наділення творців особистими немайновими та майновими правами; 15) принцип строковості майнових прав; 16) принцип вичерпання прав інтелектуальної власності.

Інтелектуально-правові відносини (правовідносини інтелектуальної власності) у сучасному суспільстві — це не епізодичні, не поодинокі, а такі суспільні відносини, що закономірно сформувались у системі сучасного права. Ці правовідносини перебувають під впливом позитивного права як нормативно-ціннісного регулятора суспільних відносин. Для реалізації державної політики у сфері правової охорони інтелектуальної власності необхідна збалансованість прав і законних інтересів суб'єктів інтелектуально-правових відносин (правовідносин інтелектуальної власності). Суб'єктами цих правовідносин є держава, творці результатів інтелектуальної діяльності, правоволодільці, користувачі.

Завданнями норм права інтелектуальної власності є, насамперед, забезпечення та гарантія правової захищеності прав на результати інтелектуальної діяльності їхніх творців, оскільки об'єкти інтелектуальної власності, відокремившись від особи творця, мають бути закріплені за нею, тому що цей результат є «особистим здобутком» здібностей та інтелектуальної праці особистості. Для затвердження прав на результат інтелектуальної діяльності законодавець застосовує владні повноваження, в результаті чого творець набуває цих прав у силу закону з дотриманням певних правил поведінки [16, 102]. Правова охорона результату інтелектуальної діяльності може бути здійснена лише тоді, коли відомий її

творець, оскільки результат інтелектуальної праці окремо не існує у реальній дійсності як, наприклад, земля, природні ресурси чи інші об'єкти матеріального світу.

Щодо визначення характеру інтелектуально-правових відносин (правовідносин інтелектуальної власності) необхідно зазначити, що зважаючи на предмет правового регулювання, вбачається, що ці правовідносини мають змішаний приватно-публічний характер, оскільки у праві інтелектуальної власності також існує публічний спосіб набуття прав, а саме звернення до компетентних владних органів (патентне відомство) чи сповіщення суспільства про факт створення результату інтелектуальної діяльності, і саме таким чином творець набуває своїх суб'єктивних прав та захищає їх. Водночас шляхом застосування до цих правовідносин дозволу буде застосовуватись метод юридичної рівності сторін, що відображений у диспозитивних нормах, які надають суб'єкту право за власною ініціативою діяти в юридичних межах, заснованих на принципах координації волі та інтересів учасників цих правовідносин [4, 5].

Право інтелектуальної власності, об'єктивно існуючи як цілісне явище соціальної дійсності, має певні форми зовнішнього вираження. Ці форми іменуються джерелами права інтелектуальної власності і становлять внутрішню узгоджену і структурно впорядковану систему. *Джерела права інтелектуальної власності* — це нормативно-правові акти органів державної влади, що містять правові норми, які регулюють відносини, пов'язані зі створенням та використанням результатів інтелектуальної, творчої діяльності, а також набуттям, здійсненням, реалізацією та захистом прав інтелектуальної власності. Джерелами права інтелектуальної власності є Конституція України, кодекси, закони, підзаконні нормативно-право-

ві акти, державні стандарти, судова практика, а також міжнародні угоди й конвенції, згода на обов'язковість яких надана в установленому порядку Верховною Радою України.

Правовідносини у сфері інтелектуальної власності в Україні регулюються нормами Конституції України (ст.ст. 41, 54), де наголошується на тому, що кожен має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; закріплено принцип надання гарантії громадянам з боку держави щодо свободи літературної, художньої, наукової та технічної творчості; а також закріплено захист моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Системно норми права інтелектуальної власності викладені у Цивільному кодексі України (ст. 199 (гл. 15); книга IV (глави 35–46); книга V глави 62, 75, 76)), що містить визначальні цивільно-правові засади охорони та захисту інтелектуальної власності. Крім цього, норми права інтелектуальної власності містяться також у Господарському кодексі України (глави 16, 34, 36); Кримінальному кодексі України (ст.ст. 176, 177, 203¹, 216, 229, 231, 232); Кодексі України про адміністративні правопорушення (ст.ст. 51², 164³, 164⁶, 164⁷, 164⁹, 164¹³), Митному кодексі України (глава 57); Кодексі законів про працю (ст.ст. 91, 126).

У сфері інтелектуальної власності в Україні також діють *спеціальні закони*, що містять норми, присвячені правовій охороні об'єктів інтелектуальної власності, серед яких необхідно зазначити, зокрема, такі: «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на

топографії інтегральних мікросхем», «Про племінну справу у тваринництві», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограми», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» та ін.

Крім цього, певні аспекти інтелектуальної власності регулюються такими законами: «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про видавничу справу», «Про рекламу», «Про кінематографію», «Про професійних творчих працівників і творчі союзи» та ін.

Необхідно також зазначити про наявність низки підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на деталізацію положень спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності, серед яких положення, порядки, правила, інструкції, регламенти (що затверджені Указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, наказами міністерств і відомств), які регулюють певні питання щодо певних об'єктів інтелектуальної власності.

Варто також зауважити, що в Україні у 1997 р. започатковано систему державних стандартів у сфері промислової власності та з 01.01.1998 р. введено в дію (наказ Держстандарту України від 06.06.1997 р. № 327) такі стандарти: ДСТУ 3574-97 Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення; ДСТУ 3575-97 Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення. Зазначені стандарти розроблені відповідно до чинного законодавства у сфері промислової власності та є обов'язковими для суб'єктів господарської діяльності, що діють на території України, діяльність яких повністю або частково фінансується з державного бюджету.

Питання інтелектуальної власності знайшли своє відображення й у судовій практиці, переважно — у практиці Верховного Суду України (ВСУ) та Вищого господарського суду України (ВГСУ). Зокрема, йдеться про постанови Пленуму ВСУ, а також оглядові листи та рекомендації ВГСУ, у яких аналізується практика застосування судами норм законодавства у справах про захист прав на певні об'єкти інтелектуальної власності. ♦

Список використаних джерел

1. Астахова М. А. Результаты интеллектуальной деятельности: понятие и квалифицирующие признаки / М. А. Астахова // Юридический мир. — 2006. — № 4. — С. 72–75.
2. Базилевич В. Д. Интеллектуальна власність : підручник. / В. Д. Базилевич. — К. : Знання, 2006. — 431 с.
3. Близнец И. А. Вопросы интеллектуальной собственности : сб. науч. тр. / И. А. Близнец. — М., 2004. — 496 с.
4. Близнец И. Интеллектуальная собственность и исключительные права / И. Близнец, К. Леонтьев // Интеллектуальная собственность. — 2002. — № 6. — С. 2–18.

5. Гальперин Л. Б. Интеллектуальная собственность: сущность и правовая природа / Л. Б. Гальперин, Л. А. Михайлова // Советское государство и право. — 1991. — № 12. — С. 37–42.
6. Гришаев С. П. Интеллектуальная собственность : учебное пособие / С. П. Гришаев. — М. : Юрист, 2004. — 240 с.
7. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации / В. А. Дозорцев. — М. : Статут, 2003. — 416 с.
8. Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності : навч. посібн. / В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко — К. : Юрінком Інтер, 2004. — 512 с.
9. Жаров В. О. Право інтелектуальної власності в системі права України / В. О. Жаров. — К., 2005. — 108 с.
10. Зенин И. А. Право интеллектуальной собственности : учебник / И. А. Зенин. — М. : Юрайт, 2011. — 567 с.
11. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебное пособие / под ред. Н. М. Коршунова. — М., 2006. — 576 с.
12. Калятин О. В. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник / О. В. Калятин. — М. : Норма, 2000. — 480 с.
13. Калятин О. В. Сущность права на результаты интеллектуальной деятельности / О. В. Калятин // Журнал российского права. — 1999. — № 9. — С. 91–99.
14. Канторович Я. А. Авторское право / Я. А. Канторович. — Петроград, 1916. — 791 с.
15. Маковский А. Л. Об интеллектуальных правах / А. Л. Маковский // Актуальные вопросы российского частного права : сб. статей / Сост. Е. А. Павлова, О. Ю. Шилохвост. — М. : Статут, 2008. — С. 187–223.
16. Мозолин В. П. О концепции интеллектуальных прав / В. П. Мозолин // Журнал российского права. — 2007. — № 12. — С. 100–109.
17. Пиленко А. А. Право изобретателя / А. А. Пиленко. — М. : Статут, 2001. — 688 с.
18. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности / А. П. Сергеев. — М. : Проспект, 2004. — 720 с.
19. Судариков С. А. Интеллектуальная собственность / С. А. Судариков. — М. : Изд-во деловой и учебной литературы, 2007. — 800 с.
20. Сурженко О. А. Интеллектуальні об'єкти / О. А. Сурженко // Часопис цивілістики. — 2006. — Вип. 2. — С. 19–22.
21. Шершеневич Г. Ф. Авторское право на литературные произведения / Г. Ф. Шершеневич. — Казань, 1891. — 313 с.

Надійшла до редакції 24.11.2015 р.

Эннан Р. Основы правового регулирования интеллектуальной, творческой деятельности. В статье исследуются вопросы, связанные с понятием, признаками, видами и сущность интеллектуальной, творческой деятельности. Проводится разграничение вещных прав (права собственности) и прав на результаты интеллектуальной деятельности. Проанализированы понятие, предмет, метод, функции, принципы и источники права интеллектуальной собственности как новой комплексной отрасли права. Рассмотрены вопросы правового статуса субъектов права интеллектуальной собственности и особенностей правового режима объектов интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная деятельность, творческая деятельность, право интеллектуальной собственности, исключительные права

Ennan R. General grounds of legal regulation of intellectual and creative activity. The article deals with the features, attributes, types and nature of intellectual and creative activity. The correlation and delineation of the concept of intellectual and creative activities as well as philosophical foundations of the concept of creativity is done. The concept, features, legal nature, essence and significance of rights to results of intellectual activity are analyzed. Issues concerning the legal regime of exclusive rights, the specifics of intellectual products are studied. The theories and concepts of understanding the essence and nature of rights to results of intellectual activity are highlighted. The differences between the right of property (proprietary rights) and rights to results of intellectual activity are defined. The characteristic of intellectual property right as a new independent comprehensive law is given, the subject and method of legal regulation of relations in the field of intellectual property is singled out. The legal status of subjects of intellectual property rights and the legal regime of intellectual property rights are highlighted. The notion of the content of intellectual property rights is investigated. The attention is paid to the analysis of functions and principles of intellectual property rights. The specifics of intellectual and legal relations (legal intellectual property) are also investigated. The analysis of sources of intellectual property rights is made.

Key words: intellectual activities, creative activities, intellectual property rights, exclusive rights

---

ВИХОДИТЬ ДРУКОМ

Право інтелектуальної власності: навчальний посібник / Еннан Р. Є., Кулініч О. О., Мазуренко С. В., Менсо І. В., Романадзе Л. Д. — К. : Алерта, 2016. — 492 с.

ISBN: 978-617-566-359-2

У навчальному посібнику містяться матеріали, що відповідають вимогам навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності»: зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, стислий зміст лекцій для успішної підготовки до семінарських занять, завдання до самостійної роботи, теми для самостійного опрацювання, перелік нормативно-правових актів, роз'яснень, рекомендацій та узагальнень судової практики з питань інтелектуальної власності, перелік основної навчальної та навчально-методичної літератури рекомендованої для ознайомлення під час вивчення курсу, запитання для перевірки знань з курсу права інтелектуальної власності.

Навчальний посібник розрахований на студентів вищих навчальних закладів, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, аспірантів, здобувачів, а також усіх, хто цікавиться питаннями правової охорони інтелектуальної власності.